IMAGES AND WORDS

Mariana Flaişer, Prof., PhD., PhD, "Grigore T. Popa" University of Medicine and Pharmacy, Iaşi

Abstract: The idea that in modern times we are overwhelmed by images and that the visual is the dominant element among the sensory perceptions of the contemporary human is unanimously accepted. Rene Huyghe believes that 'the civilization of the book, beginning with the twentieth century, is replaced by the civilization of the image'. Taking into account the universal cultural realities in general and the Romanian space in particular, we must accept the fact that the esthetician is right. Betweenthe imagesthat took overour world, between the"drawings" that fill thecurrentliving spaceand the'signs' of things,the words, there isan infinity ofconvergent lines, analogies, metaphors that havethe power togive to the world some meaning, meanings. Aconstant tendencyover the millenniahas beenthe permanentstrivingto deciphermeanings, meanings of words, of languageor todecryptimages, finally, to share andto communicatetheirmeanings to others. The essential conditionforthe existenceof good communicationis to knowthe 'spiritof the peoplewhogave birth tolanguage', as so inspiringly saysMichelFaucault. When images, 'drawings' orthe words of the interlocutorare insufficiently known, aremisunderstoodor ignored communication can bedramatically obstaculated. These general considerations are preliminary to the diachronic analysis of the relations between the Romanian language and other languages, on the one hand, and between the word and image, as they are found in scientific, literary, artistic works but especially in the Romanian media space.

Keywords: *caricature, obstaculated, esthetician, sign, communication*

Lumea contemporană, așa cum se poate observa, este, fără îndoială, o lume dominată de imagine. Rene Huyghe este de părere că „civilizația cărții, începând din secolul al XX-lea, este înlocuită de civilizația imaginii"[1]. Între imaginile care au invadat lumea noastră, între „desemnele" care umplu spațiul vital actual și „semnele lucrurilor, cuvintele, se află o infinitate de linii convergente, analogii, metafore având menirea de a descifra, sau dimpotrivă, de a oculta, sensurile existenței individului. Reacția receptorului la mesajul transmis prin cuvinte sau prin imagini este motivată și se explică prin încărcătura informațională a acestuia, prin sensibilitate și, fără îndoială, prin atmosfera sau momentul impactului"[2]. În publicistica actuală se vehiculează

[1] Rene Huyghe, *Puterea imaginii*, Editura Meridiane, București, 1971, p. 73.
[2] Lărgind sfera mesajului și raportându-l la conceptul larg de creație, se afirmă că aceasta „e înconjurată de ceea ce s-ar numi câmp artistic și acest câmp îi cuprinde pe cei care cumpără și vând (opere de artă), pe critici, include tradițiile artistice, mișcări literare, idei filozofice aflate în circulație, structuri politice și sociale și multe alte lucruri" (cf. Dan Grigorescu, *Aventura imaginii*, Editura Meridiane, București, 1882, p. 49. Dan Grigorescu îl citează pe Göran Hermerén, *Influence in Art and Literature*, Princeton, 1975, p. 3).

BDD-V1576 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:51:21 UTC)

ideea că „o imagine face cât o mie de cuvinte", întărind astfel afirmațiile lui Huyghe și ale multor altor esteticieni referitoare la supremația imaginii. Și totuși, sunt momente în cultura românească, și nu numai, când puterea cuvântului, *vis verbi*, se dovedește a fi la fel de însemnată ca și acea a imaginii.

Astfel, în comentariile din această lucrare vom discuta despre *caricatură*, caricatura în artele plastice și imaginile caricaturale din literatură. În viziunea lui Charles Baudelaire „caricaturile sunt de multe ori cea mai fidelă oglindă a vieții"[3]. Indiferent că portretele caricaturizate sunt realizate prin tușe de culoare sau prin cuvinte colorate, imaginile sunt la fel de puternice. Întrebarea pe care și-au pus-o criticii de artă și profanii este dacă putem caricaturiza orice și pe oricine sau există limite dictate de educație, morală, principii religioase, etc. Karl Rosenkranz în lucrarea *„O estetică a urâtului"* este de părere că *„Noțiunile de familie, de stat, de dans, de pictură, de zgârcenie, în general, nu pot fi caricaturizate"*[4].

Dacă printre imaginile caricaturale din diverse culturi găsim portretizați călugări, femei ușoare, politicieni, medici, etc., „operele caricaturale din periodice descriind adevărate cronici ale absurdităților politice și clericale"[5], caricaturizarea Divinității, a sfinților este rareori întâlnită. Conceptul de *Divinitate*, în diferite culturi, este asimilat cu forța ascensională, atotcuprinzătoare, intangibilă și mai ales *indescriptibilă*. Ca urmare, imaginea grafică și cuvântul nu pot cuprinde, nu pot descrie Divinitatea. Sf. Augustin în *De dialectica* spunea în acest sens: „Într-adevăr, cele corporale sunt cunoscute iar cele spirituale sunt înțelese. În schimb, Dumnezeu însuși și materia lipsită de formă se ascund. Dumnezeu este ceea ce nu-i nici corp, nici animal, nici simț, nici altceva care să poată fi gândit"[6]. Dacă nici gândul nu poate cuprinde ideea de Divinitate, cum oare s-ar putea zugrăvi sau înfățișa în imagini? Afirmații identice regăsim și în *Pravila lui Matei Basarab*, și în multe alte izvoare, într-un consens general care n-a rămas lipsit de reacții și dispute privind reprezentările plastice, *icoanele* sau sculpturile, „*chipurile cioplite*": „Dumnezeiasca fire a lui Dumnezeu iaste nevăzută și nescrisă și neînchipuită… cine va putea să vadă lucrul carele nu e cu putință a-l vedea sau să zugrăvească zugravul lucrul care nu l-au văzut, iar Domnul nostru Iisus Hristos este scris și nescris, scris de pre trup, adică se zugrăvește ca un om că au luat trup… iar Dumnezeirea nu se scrie, ce să zice nu se zugrăvește fiind cum am zis nimenea prea Dumnezeu n-au văzut"[7].

Nu doar în creștinism, ci și în religia musulmană „Dumnezeu este unul… el nu este nici corp, nici individ, nici substanță, nu este un obiect al vreunuia din atributele sau calificările făpturilor reale"[8], prin urmare, nu poate fi zugrăvit.

Dacă Dumnezeu este „nevăzutul", sfinții pot fi zugrăviți, chipurile acestora fiind cunoscute din textele *Vechiului* sau *Noului Testament*, uneori din legende sau din vechi scrieri istorice: „Sfântul

[3] Charles Baudelaire, *Pictorul vieții moderne și alte curiozități*, Editura Meridiane, București, 1992, p. 215
[4] Karl Rosenkranz, *O estetică a urâtului*, Editura Meridiane, București, 1984, p. 334 – 335.
[5] Karl Rosenkranz, *op. cit.*, p. 35.
[6] Augustin, *De dialectica*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 49.
[7] *Pravila lui Matei Basarab*, Târgoviște, 1652, în Collecțiune din legiurile României vechi și cele nuoi, I. M. Bujoreanu, Tipografia Academiei Române, 1885, vol. III, p. 421.
[8] Mircea Eliade, *Teologii și mistici musulmane*, în vol. *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Editura Științifică, București, 1992, vol. III, p. 115.

BDD-V1576 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:51:21 UTC)

Pavel, pleșuv cu barba vurlinată ori creață cu amestecată cărunteațe, ținându-le în mână pe ceale paisprezece trimiteri ale sale înfășurate și legate toate împreună”[9].

În antiteză cu nevăzutul Dumnezeu se află simbolul răului, ale cărui imagini picturale din frescele bisericești sau din unele cărți aduc în prim plan caricaturile Demonului dar și ale păcătoșilor supuși la cazne. Picturile de la Voroneț, înfățișând *Judecata de apoi*, sunt grăitoare în acest sens. În frescele amintite sunt personaje aflate în dezacord cu ideea de armonie a formelor și a spiritului, așa cum sublinia Karl Rosenkranz: „Dizarmonia este secretul în caricatură… O simplă disproporție ar putea avea ca urmare o anumită urâțenie, însă nu o putem considera încă caricatură” (Rosenkranz: p. 333).

Prin urmare, *disproporțiile* corporale, *hibridizarea*, amestecul de forme care produc contrarietate în fața nemaivăzutelor imagini de monștri, spațiile fantastice populate de aceste personaje bizare, toate împreună clădesc o atmosferă care inspiră uimire, curiozitate dar și teamă[10]. Deși interdicțiile de a reprezenta *Divinitatea* sunt întâlnite atât în creștinism cât și în islamism, imagini cu Dumnezeu au existat și există și astăzi. Bisericile și catedralele creștine sunt populate de imaginea *Creatorului* și a lui *Iisus*.

Diferențele de stil în pictură sau reprezentările sculpturale din catedralele catolice, se observă cu ușurință, impresia fiind a unor creații plastice hieratice, luminoase. Și totuși, analizând creațiile unor renumiți caricaturiști francezi sau din alte spații culturale se constată că imaginile caricaturale nu ocolesc nici zona sacrului sau a mitologicului: „capul lui Iisus și al lui Apollo… s-a reușit să se dea unuia dintre ele înfățișarea unui broscoi”[11]. Caricatura, în general, dacă este realizată cu sentimentul evidențierii unor caracteristici fizice sau morale, fără intenția de a jigni, a ofensa, trezește un sentiment de simpatie față de personajul caricaturizat, și reacția firească a receptorului este zâmbetul jovial, îngăduitor. Pare straniu să atribuim comicului, râsului, rădăcini infernale. În viziunea lui Baudelaire „comicul este unul dintre cele mai clare *semne satanice* ale omului și unul dintre numeroșii sâmburi pe care îi conține mărul simbolic” (Baudelaire: p. 199).

Și totuși, cum altfel pot fi interpretate atât gestul caricaturizării *Profetului Mohamed* cât și urmările tragice ale receptării imaginilor de către islamiști decât ca „semne satanice” ale omului[12] sau ca să apelăm la expresivitatea limbajului popular românesc, situații în care *„și-a băgat dracul coada”*. Este, poate, o întoarcere în timp, la stadiile culturilor primitive, când populațiile adoratoare de *fetișuri* își permiteau să-i pedepsească, să-i târâie prin praful colibei când nu răspundeau favorabil la rugăminți[13]. Evenimentele recente de la Paris, după caricaturile apărute în *Hebdo Charlie*, sunt, de altfel, o recrudescență a *iconoclasmului* din secolele VIII și

[9] *Izvorul lui Macarie despre Ellingrecie, carte numită Gramatică de Ustav sau Erminie*, în vol. *Cărți de pictură bisericească,* V. Grecu, Tiparul Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1936, p. 219.

[10] „Construcția monștrilor, așa cum o practica Bosh, mai respectă identitatea părților ce constituiau trupurile demonilor răi. Asociația era însolită căci nu suntem deprinși să vedem o făptură vie alcătuită dintr-o pereche de picioare de porc susținând o cratiță, ea însăși înzestrată cu o pâlnie în loc de scăfârlie, în timp ce două labe de pasăre ieșite din pântecul cratiței înălța un satâr de măcelar” (Marcel Brion, *Arta fantastică*, Editura Meridiane, București, 1970, p. 168).

[11] Charles Baudelaire, *op. cit.*, p. 223.

[12] K. Rosenkranz limitează amestecul acțiunii Diavolului în actul caricaturizării în comic doar la „acele caricaturi ce se opresc la tendința răutăcioasă de la urâțenia formei… Sunt acelea care din cauza unei atari răutăți prozoice nu se pot elibera de intenția meschină de a figui și a supăra” (Rosenkranz: p. 347).

[13] Vezi V. Conta, *Teoria fatalismului*, cap. VII *Încercări de metafizică*, secția I *Perioada fetișismului*, Ediția Octav Minar, Opere complete, Editura Sfetea, 1914, p. 433.

BDD-V1576 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:51:21 UTC)

IX, când „distrugerea icoanelor de către califii arabi era urmare ideii din religia islamică prin care se interzice reproducerea imagistică a divinității”[14].

În sfera profanului, caricatura, chiar dacă nu întotdeauna este receptată cu plăcere, nu a generat acte atât de brutale ca masacrul de la Paris. Caricatura nu este realizată doar pictural. *Cuvântul*, semnul lucrurilor, poate tot atât de sugestiv să caricaturizeze personaje, situații. Procedeul caricaturizării prin cuvânt, a satirizării înfățișării umane, a satirizării defectelor omenești, în general, exista în literatura lumii încă din epoca antichității. Cuvântul italian *carricare* înseamnă *supraîncărcare*, prin urmare, a caricaturiza prin cuvânt înseamnă a distorsiona formele obișnuite ale individului, adăugându-i cu generozitate caracteristici animaliere sau vegetale și realizând figuri fantastice, hibride, care stârnesc comicul, ironia, râsul. Cum se poate observa, prin cuvânt se pot realiza efecte similare celor obținute cu ajutorul penelului, sau a creionului.

În literatura română, prin nume este reprezentată imaginea distorsionată, bizară a personajelor. Amintim pe *Trahanache*, tipul ramolitului; *Dandanache*, prototipul creatorului de încurcături, dandanale; *Crăcănel*, veșnicul încornorat, etc. Anterior lui Caragiale, scriitorii care au folosit sonoritatea numelor, sugestivitatea acestora, au fost în mod particular principele D. Cantemir în *Istoria ieroglifică*, apoi V. Alecsandri. În războiul jigăniilor lui D. Cantemir apar figuri hibride ca *Struțocămila*, sau *Camilopardul* dar și alte personaje caricaturale ca *Bivolul* și *Homeleonul*. Analogiile cu figurile animaliere sunt vechi în literatura lumii[15]. Exemplificăm cu câteva imagini caricaturale din *Istoria ieroglifică*: „La *Hameleon* de lungimea limbii ce are un lucru de mirat iaste tot ochiul în chipul movieliții din melciuri afară ca o broască-i ies… picioare are patru însă cele dinainte la braț cu a moimîței își samănă… Coada cât a șoarecilor celor mari ieste de lungă…”[16].

Despre *Bivol*, sub masca căruia se ascunde *Dositei patriarhul* de la Ierusalim, Cantemir notează: „Bivolul de China la trup este negru, la cap alb, la picioare pag, la coamă comos ca caii de Schiția, la isteciune din vulpe ne rămâne, iar hirișia cea mai chiară îi este totdeauna a rage și nepărăsit a mugi”[17]. Procedeul atribuirii de nume sugestive despre care amintește și Augustin prin sintagma *licentia nominandi*, considerând că „doar oamenii inteligenți dețin o anumită libertate de a denumi lucruri noi, prin stabilirea unei corespondențe între sunete și realități”, este de fapt o metaforizare pe baza asemănărilor între lucruri (similitudo ipsarum rerum).

Un maestru al caricaturii în literatura română din secolul al XIX-lea, este Anton Pann. În portretizarea *leneșului*, *fricosului*, *bețivului*, a *văduvei arțăgoase*, a *zgârcitului*, Pann, utilizând mijloacele satirei, ale comicului de limbaj, prin analogii animaliere, reușește să obțină efecte caricaturale de o deosebită plasticitate. Povestea leului speriat de un cal bătrân, prin paradoxul situației, trezește ilaritate și uimire. Caricaturile lui Pann au sorginte populară, astfel că putem afla înrudiri cu unele portrete, de aceeași factură, din basme. Eroii lui Creangă: Setilă,

[14] *Decathlon*, 11 iulie 2012, p. 433, articolul *De ce ne închinăm la icoane?*

[15] „Acea căutare monstruoasă și grotescă de forme zoologice spre a ingera conceptul spiritului devine inutilă și animalicul rămâne acum să exprime nu absolutul, ci naturalul, imperfectul, nespiritualitatea… Hegel enumerăformele de artă analogică: fabulă, parabolă, proverb, apolog, ghicitoare, alegorie, metaforă” (cf. G. Călinescu, *Principii de estetică*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1974, pp. 212, 213).

[16] D. Cantemir, *Istoria ieroglifică*, Editura Minerva, București, 1978, vol. I, p. 282 – 283.

[17] D. Cantemir, *op. cit.*, pp. 282-283.

BDD-V1576 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:51:21 UTC)

Flămânzilă, Sfarmă Piatră, Gerilă, descind dintr-o lume fantastică. Supradimensionați trupește, având caracteristici bizare, cu un apetit pantagruelic, personajele fabuloase menționate îmbogățesc galeria de caricaturi din literatura națională. Fabulele lui Gr. Alexandrescu, Al. Donici adaugă alte portretizări în care analogiile, similitudinile între personajele animaliere și cele umane completează imaginea originală a caricaturii.

Amintind de imaginile compozite ale lui Arcimboldo, portretul unui filolog ieșean, în viziunea lui Al. O. Teodoreanu, vine să încheie lista de caricaturi din literatura română: „Cine și-ar putea închipui că luând un dovleac și cioplindu-i ochi de broască, nas de morun și urechi clăpăuge, dacă în loc să-l pui într-un vârf de băț ca să-l faci felinar, îl așezi între umeri și-i zici Giorge Pascu, se poate să obții un filolog”[18]. Infinit mai ofensatoare sunt caricaturile filologilor, ale gramaticienilor, din cartea lui Erasmus din Rotterdam, *Elogiul Nebuniei*.

Literatura română este mult mai bogată în portrete caricaturizate decât am putut exemplifica în lucrarea de față. Lumea contemporană este populată de măști, de travestiuri, caricaturi de politicieni, de meșteri nepricepuți, de doctori nedoctori, într-un cuvânt, de impostori. În acest univers, distingem imaginea contorsionată a unei societăți aflate în degringoladă, căutând repere pentru a putea descifra ce se află dincolo de măști, pentru a înțelege realitatea și a descoperi adevăratele valori. *Țapul*, *Porcul*, *Guzganul rozaliu*, *Bufnița de la Cotroceni*, *Marinerul*, *Dan Antenă*, etc., etc. sunt caricaturi, porecle ale unor personaje conturate prin analogii animaliere care ne amuză, dar mai ales, ne dau coșmaruri.

BIBLIOGRAPHY:

Anton Pann, *Povestea vorbii*, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1958.
Augustin, *De dialectica*, Editura Humanitas, București, 1991.
Charles Baudelaire, *Pictorul vieții moderne și alte curiozități*, Editura Meridiane, București, 1992.
Dan Grigorescu, *Aventura imaginii*, Editura Meridiane, București, 1982.
Decathlon, 11 iulie 2012, articolul *De ce ne închinăm la icoane*?.
Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, Editura Minerva, București, 1978, vol. I.
G. Călinescu, *Principii de estetică*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1974.
Izvorul lui Macarie despre Ellino-Grecie, Carte numită gramatică ori Ustav sau Erminie în vol. *Cărți de pictură bisericească*, V. Grecu, Tiparul Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1936.
Îndreptarea legiei, Pravila lui Matei Basarab, Târgoviște, 1652, în *Colecțiune de legiurile României, vechi și cele nuoi*, I. M. Bujoreanu, Tipografia Academiei Române, 1885, vol. III.
Karl Rosenkranz, *O estetică a urâtului*, Editura Meridiane, București, 1984.
Marcel Brion, *Arta fantastică*, Editura Meridiane, București, 1970.
Mircea Eliade, *Teologii și mistici musulmane*,în vol. *Istoria cuvintelor și ideilor religioase*, Editura Științifică, București, 1992, vol. III.

[18] Al. O. Teodoreanu, *Tămâie și otravă*, Editura de Vest, Timișoara, 1994, p. 62.

BDD-V1576 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:51:21 UTC)

Rene Huyghe, *Puterea imaginii*, Editura Meridiane, București, 1971.
Vasile Conta, *Teoria fatalismului în încercări de metafizică, secțiunea I,Perioada fetișismului*, Ediția Octav Minar, *Opere complete*, Editura Sfetea, București, 1914.

BDD-V1576 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:51:21 UTC)